

Naslov originala

Mary Ann Schaffer and Annie Barrows

THE GUERNSEY LITERARY AND POTATO PEEL PIE
SOCIETY

2009 Dial Press Trade Paperback Edition

Copyright © 2008 by The Trust Estate of Mary Ann Schaffer
& Annie Barrows

Reading group guide copyright © 2009 by Random House, Inc.

Translation copyright © 2024 za srpski jezik,
Valkira izdavaštvo

GERNZIJSKO

društvo ljubitelja knjige

i pite od kore krompira

Merí En Šafer i Ení Barouz

Prevele: Anastasja Stanišić i Teodora Petković

 VALKIRA
IZDAVAŠTVO

Kragujevac 2024.

Ovu knjigu s ljubavlju posvećujem svojoj majci Edni Firi Morgan i
mojoj dragoj prijateljici Džuliji Popi.

– M. E. S.

I mojoj majci, Sintiji Firi Barouz.

– E. B.

DEO

PRVI

8. januar, 1946.

Gospodin Sidni Stark, izdavač
Stivens i Stark Ltd.
Svetog Jakova, 21
London S. V. 1
Engleska

Dragi Sidni,

Suzan Skot je čudo neviđeno. Prodale smo preko četrdeset primeraka, čime sam bila jako zadovoljna, ali je mene najviše obradovala hrana. Suzan je uspjela da nabavi bonove za šećer u prahu i *prava jaja* za puslice. Ako će se svi njeni književni ručkovi u ovakvom svetlu pokazati, neće mi teško pasti ova turneja. Misliš li da će je jedan izdašan bonus nagnati da nabavi puter? Da probamo, što da ne – slobodno izdvoji novac od mog honorara.

A sada, da pređem na manje lepe vesti. Pitao si me kako napreduje moja knjiga. Sidni, ne napreduje.

Isprva sam se jako uzdala u *Engleske manjkavosti*. Uostalom, strane bi trebalo same da se pišu kada je reč o *Društvu protiv glorifikacije engleskog zeke*. Pronašla sam fotografiju *Sindikata istrebljivača* kako marširaju oksfordskom ulicom sa plakatima koji vrište: „Dole Beatriks Poter!” Ali, šta napisati nakon zaglavlja? Ništa, eto šta.

Ne želim više da pišem ovu knjigu – srce i duša mi nisu u njoj. Koliko god da mi je *Izi Bikerstaf* drag, i koliko god da je bio, ne želim više išta pod tim imenom da napišem. Ne želim da me više smatraju šaljivom novinarkom. Priznajem da nasmejati čitaoce tokom rata, ili makar nasmešiti, nije bio lak poduhvat, ali ne želim više to da radim. Čini mi se da u poslednje vreme gubim sav osećaj za meru i

ravnotežu, i sam Bog zna da se bez njih humor ne može pisati.

U međuvremenu, jako mi je drago što izdavačka kuća zarađuje od *Izi Bikerstaf odlazi u rat*. To mi umiruje savest nakon mog potpunog debakla sa biografijom En Bronte.

Zahvalna na svemu, s ljubavlju,
Julija

P. S. Čitam sabrana pisma gospođe Montagju. Znaš li šta je sve ta grdna žena pisala Džejn Karlajl? „Moja draga, slatka Džejn, svako se rodi sa pozivom, a tvoj je da pišeš slatke male beleškice.” Nadam se da ju je Džejn pljunula u facu.

Od Sidnija Juliji

10. januar, 1946.

Gospođici Juliji Ešton
Glib Plejs, 23
Čelsi
London S. V. 3

Draga Julija,

Čestitam! Suzan Skot mi kaže da na ručku nisi mogla da se odvojiš od publike – a ni oni od tebe – i zato prestani da brineš o turneji naredne sedmice. Nimalo ne sumnjam da ćeš postići veliki uspeh. Otkako sam te pre osamnaest godina video kako nastupaš sa „Pastirko peva u dolini krotkih”, znam da svakog slušaoca možeš zavrtneti oko prsta za tili čas. Mali savet: možda da ovog puta ne gađaš publiku knjigom kada završiš.

Suzan se raduje što će te provesti kroz svaku knjižaru od Bata do Jorkšira. A Sofi, naravno, navija da turneju proširimo i na Škotsku. Odgovorio sam joj džangrizavo, onako kako samo stariji brat ume, *videćemo*. Strašno joj nedostaješ, znam, ali Stivens i Stark ne sme da se vodi osećanjima.

Upravo sam primio sjajne izveštaje o prodaji *Izija* u Londonu i

okolnim okruzima. Ponovo ti čestitam!

Nemoj da se sekiraš oko *Engleskih manjkavosti*; bolje je što te je nadahnuće napustilo sada, nego da si šest meseci provela pišući o zečevima. Možda je u krajnje komercijalnom smislu tvoja zamisao odlična, ali se slažem da bi ubrzo postala demode. Sinuće ti već neka ideja – neka koja će ti se više dopasti.

Da večeramo pre nego što odeš? Samo reci kad.

S ljubavlju,
Sidni

P. S. Pišeš tako slatke male beleškice.

Od Julije Sidniju

11. januar, 1946.

Dragi Sidni,

Da, rado – negde na reci, možda? Hoću ostrige i šampanjac i šnicle, ako se mogu nabaviti: a ako ne, onda piletinu. Vrlo sam srećna što se *Izi* dobro prodaje. Nadam se dovoljno dobro da ne moram da spakujem torbe i napustim London?

Pošto ste me ti i Stivens i Stark pretvorili u donekle poznatog pisca, večeru ja častim.

S ljubavlju,
Julija

P. S. Nisam bacila „Pastirka što peva u dolini krotkih” na publiku. Bacila sam je na učiteljicu dikcije. Gađala sam joj u noge, ali sam promašila.

Od Julije za Sofi Strakan

12. januar, 1946.

Gospođa Aleksandera Strakana
Fjohan imanje
Kod Aubena
Argajl

Draga Sofi,

Naravno da bih volela da te vidim, ali ja sam jedna beživotna, bezvoljna mašina. Sidni me šalje za Bat, Kolčester i Lids, i još nekoliko plodnih regija kojih ne mogu u trenu da se setim, te ne mogu tek tako da se iskradem do Škotske. Sidni bi se namrštio – nimalo mu ne bi bilo pravo – i ne bi prestao da se vrzma oko mene. Znaš kako je to kad Sidni krene da se vrzma.

Volela bih da mogu da se išunjam do tvog imanja i da me ti tamo tetošiš. Pustila bi me da popnem noge na kauč, zar ne? A onda bi me ušuškala u čebad i donela čaj. Da li bi Aleksanderu smetala stanarka na kauču? Rekla si mi da je strpljiv čovek, ali možda bi mu vremenom dosadilo.

Zašto sam tako utučena? Trebalo bi da me raduje to što ću čitati *Izija* pred očaranom publikom. Znaš koliko volim da pričam o knjigama, i koliko obožavam komplimente. Trebalo bi da sam na sedmom nebu. Ali, eto, istina je da sam sumorna – sumornija no što sam za vreme čitavog rata bila. Sve je *u ruševinama*, Sofi: putevi, zgrade, ljudi. Naročito ljudi.

Sve je ovo verovatno samo nuspojava one grozne sedeljke na kojoj sam sinoć bila. Hrana je bila užasna, ali to me nije iznenadilo. Gosti su ti koji su me užasavali – nikad me nijedna skupina pojedinaica nije tako ubila u pojam. Pričalo se o bombama i gladovanju. Sećaš li se Sare Morkroft? E pa i ona je bila tamo, onako mršava i cmizdrava, sa drečavim karminom. Nije li ona nekada bila lepa? I je l' ona beše poludela za onim tipom što je jahao konje pa otišao za Kembridž? Ovoga puta ga nije ni spomenula; udala se za nekog posivelog lekara što cokće dok priča. Ali taj je još i bogzna kakav

zavodnik u poređenju sa mojim partnerom za večerom, koji je uz to i samac, verovatno poslednji na planeti – o Bože, kako jadno i ogorčeno zvučim!

Kunem ti se, Sofi, mislim da sa mnom nešto nije u redu. Sva-ki muškarac kojeg upoznam mi je nepodnošljiv. Možda treba da spustim kriterijume – ne do posivelog lekara što cokće, nego još niže. Ne mogu čak ni rat da krivim – zapravo mi sa muškarcima nikad nije išlo, zar ne?

Možda je zapravo onaj ložač iz Svetog Svidina bio moja jedina, prava ljubav? Verovatno nije, budući da nikad nismo razgovarali, ali smo makar delili strast neokaljanu razočaranjem. A i imao je tako lepu crnu kosu. Nakon toga, setićeš se, usledila je Godina pesnika. Sidni je uvek pun zajedljivih primedbi kad se oni pomenu, ali ja ne vidim razlog, pošto je on bio taj koji me je s njima upoznao. A zatim, siroti Adrijan. Zaista nema potrebe da ti vrtim iste grozne priče, ali Sofi – šta je sa mnom? Jesam li previše izbirljiva? Ne želim da se udam tek da bih se udala. Ništa usamljenije ne mogu da zamislim od života provedenog sa nekim s kim ne mogu da pričam, ili još gore, ne mogu da ćutim.

Kako bedno, kukavno pismo. Vidiš? Makar ti je sada lakše što neću svratiti u Škotsku. Pa ipak, možda i hoću – moja sudbina je u Sidnijevim rukama.

Poljubi Dominika za mene i reci mu da sam pre neki dan videla pacova veličine terijera.

Šaljem svoju ljubav Aleksanderu, a još više tebi,
Julija

Od Dosija Adamsa (Gernzi, Kanalska ostrva) za Juliju

12. januar, 1946.

Gospođici Juliji Ešton,
Ulica Oukli, 81
Čelsi
London S. V. 3

Draga gospođice Ešton,

Zovem se Dosi Adams i živim na svome imanju u parohiji Svetog Martina na Gernziju. Za vas znam, jer imam jednu staru knjigu koja je nekad vama pripadala – *Odabrani Elijini eseji*, autora čije je pravo ime bilo Čarls Lem. Vaše ime i adresa napisani su sa unutrašnje strane korice.

Odmah ću preći na stvar – ja sam ljubitelj Čarlsa Lema. Na mojoj knjizi piše *Odabrani*, te sam se pitao da li to znači da je napisao još mnogo toga od čega je trebalo napraviti odabir? Te stvari bih voleo da pročitam, ali na Gernziju nije ostala nijedna knjižara, iako su Nemci otišli.

Želim da vas zamolim da mi nešto učinite. Da li biste mi poslali adresu neke knjižare u Londonu? Želeo bih poštom da naručim još dela Čarlsa Lema. Takođe bih voleo da vas pitam da li je neko nekad možda zapisao njegovu životnu priču, i ako jeste, da li bi postojao način da takav primerak dođe do mene? I pored svog bistrog i visprenog uma, čini mi se da je gospodin Lem u životu mnogo propatio.

Čarls Lem me je zasmejavao tokom nemačke okupacije, naročito dok je pisao o pečenom prasetu. *Gernzijsko društvo ljubitelja knjige i pite od kore krompira* je nastalo zbog jednog pečenog praseta koje smo morali da sakrijemo od nemačkih vojnika, te osećam da sam time sa gospodinom Lemom povezan.

Žao mi je ako vas opterećujem, ali bi mi još žalije bilo da ne saznam više o njemu, jer me je svojim pisanjem učinio svojim prijateljem.

Nadam se da vam nisam na teretu,
Dosi Adams

P. S. Moja prijateljica, gospođa Moger, donela mi je i pamflet koji je nekad pripadao vama. Zove se: *Da li je bilo nesagorive kupine? Odbrana Mojsija i Deset zapovesti*. Svidela joj se vaša zabeleška na marginama: „Reč Božija ili kontrola masa???” Jeste li se ikad odlučili za jedno od ta dva?

Od Julije Dosiju

15. januar, 1946.

Gospodinu Dosiju Adamsu
Levolaren
Labuve
Parohija Svetog Martina, Gernzi

Dragi gospodine Adams,

Više ne živim u ulici Oukli, ali mi je drago što me je vaše pismo pronašlo, a moja knjiga vas. Bilo mi je teško rastati se od *Odabranih Elijinih eseja*. Imala sam dupli primerak i strašan manjak prostora na polici, ali sam se opet osećala kao izdajica kada sam je prodala. Umirili ste mi savest.

Pitam se, kako li je ta knjiga dospela na Gernzi? Možda knjige imaju skriveni osećaj gde se treba nastaniti i tako dospevaju u ruke svojih savršenih čitalaca. Bilo bi divno da je tako.

A pošto ništa više ne volim no da vršljam po knjižarama, odmah sam po prijemu vašeg pisma otišla u knjižaru *Hejstings i sinovi*. Godinama odlazim kod njih i uvek pronalazim knjigu koju želim – a onda još tri koje nisam ni znala da želim. Rekla sam gospodinu Hejstingsu da želim jedan dobar, očuvan primerak (i ne kolekcionarsko izdanje) *Elijinih eseja*. Poslaće vam ih u drugom paketu (pouzećem), i obradovao se kad je čuo da ste i vi ljubitelj Čarlsa Lema. Rekao je da je najbolju Lemovu biografiju napisao E.

V. Lukas, te da će se potruditi da nabavi primerak za vas, mada će možda potrajati.

U međuvremenu se nadam da ćete primiti od mene ovaj mali poklon. U pitanju su njegova *Izabrana pisma*. Mislim da će vam ona reći više o njemu no što bi bilo koja biografija mogla. Ime E. V. Lukas mi zvuči preozibljno da uključi u biografiju moj omiljeni Lemov pasus: „Bzz, bzz, bzz, bum, bum, bum, pis, pis, pis, fiju, fiju, fiju, cak, cak, cak, hrrrsk! Krećem se stazom koja vodi ka paklu. Dva dana sam previše pio. Osećam da mi je moral zašao u krajnje granice raspada, a vera mi slabi.” Pronaći ćete ga u *Pismima* (na strani 244). To su prve Lemove reči koje sam ikad pročitala, a sramota me je da priznam da sam kupila knjigu samo zato što sam negde drugde pročitala kako je čovek po imenu Lem posetio svog prijatelja Lija Hanta dok je ovaj bio u zatvoru zbog klevetanja Princa od Velsa.

Dok je bio tamo, Lem je pomogao Hantu da okreči plafon svoje ćelije u neoplavu boju sa belim oblacima. Zatim su na jednom zidu oslikali ružičnjak. A onda, što sam kasnije otkrila, Lem je ponudio novac Hantovoj porodici dok je ovaj bio u zatvoru – iako je sam bio siromašan kao miš. Lem je takođe naučio Hantovu najmlađu ćerku da izgovara *Očenaš* unazad. Prirodno je poželeti da saznaš što više o jednom takvom čoveku.

To je ono što volim kod čitanja: neka sitnica te zainteresuje za knjigu, i onda te ta sitnica odvede do druge knjige u kojoj te isto tako nešto potpuno zanemarljivo odvede do treće. U tome ima geometrijske progresije – bez kraja na vidiku, bez razloga sem pukog užitka.

Crvena mrlja na korici što izgleda kao krv – jeste krv. Bila sam nespretna sa nožem za otvaranje pisama. Razglednica koju ćete unutra pronaći je kopija Lemovog portreta koji je naslikao njegov prijatelj Vilijam Hazlit.

Ako imate vremena da se upustite u prepisku sa mnom, možete li mi odgovoriti na nekoliko pitanja? Zapravo, tri. Zašto je večera sa pečenim prasetom morala biti tajna? Kako je to jedno prase dovelo do stvaranja književnog društva? I, ono najvažnije, šta je pita od

kore krompira – i zašto se pominje u nazivu vašeg društva?

Trenutno iznajmljujem stan. Adresa mi je Glib Plejs, 23, Čelsi, London S. V. 3. Moj stan u ulici Oukli je bombardovan 1945. i još uvek mi nedostaje. Ulica Oukli je bila predivna – čak tri prozora gledala su na Temzu. Znam da sam srećnica što uopšte imam mesto za život u Londonu, ali više sam rada da se jadam nego da nabrajam čime sam sve blagoslovena. Drago mi je što ste se mene setili u svojoj potrazi za Elijom.

Srdačni pozdravi,
Julija Ešton

P. S. Nikad se nisam odlučila u vezi sa Mojsijem – i dalje me kopka.

Od Julije Sidniju

18. januar, 1946.

Dragi Sidni,

Ovo nije pismo; ovo je izvinjenje. Molim te da mi oprostiš što sam se žalila na čajeve i ručkove koje si udesio za *Izija*. Jesam li te nazvala tiraninom? Povlačim sve što sam rekla – drago mi je što me je Stivens i Stark poslao van Londona. Bat je divota od grada; predivni lučni redovi belih, pouzdanih kuća, a ne one crne i tmurne zgrade Londona – ili tim gore – ona gomila ruševina što su nekada bile zgrade. Blagoslov je udisati čist, svež vazduh umesto čadi i prašine. Vreme je hladnjikavo, ali nema one londonske ustajale studeni. Čak i ljudi na ulicama izgledaju drugačije – pouzdano, kao i njihove kuće, a ne posivelo i pogureno kao Londonci.

Suzan kaže da su gosti na Abotovoj čajanci zaista uživali – ja svakako jesam. Trebalo mi je jedno dva minuta da razvežem jezik i onda mi je bilo sjajno. Suzan i ja sutra krećemo u obilazak knjižara u Kolčesteru, Noriču, Kings Linu, Bredfordu i Lidsu.

Volim te i hvala ti,
Julija

Od Julije Sidniju

21. januar, 1946.

Dragi Sidni,

Kako je lepo opet putovati noćnim vozom! Nema više višesatnog čekanja u redovima, niko te više ne gura u stranu kako bi vojnici prošli, i što je najbolje, nema više navlačenja zavesa. Svi prozori pored kojih smo prošli bili su osvetljeni, a ja sam ponovo mogla da zabadam nos u tuđe živote. To mi je toliko nedostajalo tokom rata. Tada mi se činilo kao da smo se svi pretvorili u krtice što se slepo mimoilaze, svaka u svom tunelu. Ne smatram sebe voajerom – takvi se fiksiraju na spavaće sobe. Mene zanimaju porodice u dnevnim sobama i kuhinjama. Čitave živote mogu da zamislim samo jednim usputnim pogledom na njihove police i stolove, upaljene sveće ili jarke jastučiće na kauču.

Danas je u Tilmanovu knjižaru ušao jedan užasan, nadobudan čovek. Nakon mog govora o *Iziju*, upitah, kao i obično, ima li neko neka pitanja. On je čovek bukvalno skočio sa stolice i uneo mi se u facu – kako to, zahtevao je da zna, da ja, jedna žena, smem da se usuđim i skrnarim ime Ajzaka Bikerstafa? „Ajzaka Bikerstafa, uvaženog novinara, štaviše sâmo srce i dušu književnosti osamnaestog veka: sada davno pokojnog, mogu tako da blatim?”

Pre nego što sam uspela da se izjasnim, žena iz zadnjih redova skoči na noge. „Sedi, pobogu! Ne možeš da skrnaviš ime nekog ko nije ni postojao! Nije on pokojni jer nikad nije ni bio živ. Ajzak Bikerstaf je bio pseudonim Džozefa Adisona za novine *Spektejtor*! Gospodica Ešton može da prisvoji kakvo god izmišljeno ime želi – zato, umukni!” Srčan branilac, nema šta – gospodin je samo pobegao iz knjižare.

Sidni, znaš li čoveka po imenu Markam V. Renolds mlađi? Ako ga ne poznaješ, molim te da ga potražiš meni za ljubav – *Ko je ko*, popis Skotland Jarda? Ako ga tamo ne nađeš, probaj u telefonskom imeniku. Poslao je predivan buket svakojakog cveća u moj hotel u Batu, i desetak belih ruža u moj voz, i onda gomilu crvenih u Norič

– i sve to bez ikakve poruke, samo njegova kartica. Kad smo već kod toga, kako on zna gde odsedamo Suzan i ja? I kojim vozovima putujemo? Svaki buket me je dočekaao gde god da sam došla. Ne znam šta da mislim, da li mi laska ili me uhodi.

S ljubavlju,
Julija

Od Julije Sidniju

23. januar, 1946.

Dragi Sidni,

Suzan mi je upravo pokazala izveštaje o prodaji *Izijeve* knjige – ne mogu da verujem. Zaista sam mislila da je svima rata preko glave, da niko ne želi da ga se priseća – ponajmanje u formi knjige. Srećom, i to ne po prvi put, ti si bio u pravu, a ja nisam (iako me pomalo ubija što ti to priznajem). Putovanje, pričanje pred ushićenom publikom, potpisivanje knjiga, upoznavanje novih ljudi zaista jeste burno iskustvo. Žene koje sam upoznala ispričale su mi takve doživljaje za vreme rata da mi je žao što više ne pišem kolumnu. Juče sam vodila divan razgovor pun tračeva sa jednom damom iz Noriča. Ima četiri ćerke tinejdžerke, i prošle nedelje je najstarija dobila pozivnicu na čajanku u kadetskoj školi u gradu. U najlepšoj haljini i sa besprekorno belim rukavicama, devojčica je krenula put škole, prešla preko praga, samo jednom pogledala u more blistavih kadetskih lica – i onesvestila se istog trenu! Sirotica, nikad u životu nije videla toliko muškaraca na jednom mestu. Samo zamisli – čitava jedna generacija odrasla je bez igranki, čajanki i flerta.

Volim da razgledam po knjižarama i upoznajem se sa prodavcima – oni su zaista jedna posebna sorta. Niko živ se ne bi prihvatio posla u knjižari ako je novac ono čemu stremlji, a tek niko živ ne bi hteo da bude vlasnik – profit je isuviše mali. Stoga, mora da je ljubav prema čitaocima i čitanju ono što ih motiviše i, naravno, to što prvi imaju pristup novim knjigama.

Sećaš li se gde smo se tvoja sestra i ja prvi put zaposlile u Londonu? U prodavnici polovnih knjiga kod onog živčanog gospodina Hoka? Mnogo sam ga volela – kad bi otpakovao novu kutiju knjiga, uvek bi nama dao jednu ili dve i rekao: „Bez pepela, čiste ruke – i za Boga miloga, Julija, nemoj da pišeš na marginama! Sofi, draga, ne daj joj da pije kafu dok čita”. I tako bismo nas dve pošle kući sa novim knjigama za čitanje. Tada mi je to bilo nepojmljivo, a i dalje je, da toliko ljudi koji uđu u knjižaru zapravo ne znaju šta traže – samo bi da razgledaju u nadi da će videti baš tu knjigu koja će im zagolicati maštu. I onda, pošto su tako pametni da ne poveruju u ono što izdavač napiše pozadi, postavljaju radnicima u knjižarama tri pitanja: 1. O čemu se radi? 2. Jeste li je vi pročitali? 3. Valja li šta? Oni pravi, iskaljeni prodavci knjiga – kao što smo Sofi i ja – ne mogu da lažu. Na licu nam se sve vidi. Samo jedna podignuta obrva ili zategnuta usna im odaje da knjiga koja je u pitanju ne može ni prići pravoj knjizi, a pametne mušterije odmah potom pitaju za preporuku, gde ih mi zatim odvedemo do određenog toma i kažemo im da to prosto moraju da pročitaju. Ako pročitaju i ne sviđi im se, nikada se ne vraćaju. Ali ako im se sviđi, dobili smo mušteriju vernu za života. Jesi li hvatao beleške? Ako nisi, počni – svaki izdavač bi trebalo da pošalje ne jedan, već nekoliko primeraka svakoj knjižari, kako bi ih i osoblje pročitalo.

Gospodin Seton mi danas reče kako je *Izi Bikerstaf* idealan poklon i za nekog kog voliš i za nekog kog ne voliš, a moraš nešto da mu pokloniš. Takođe tvrdi da se trideset posto knjiga kupuje na poklon. Trideset posto??? Misliš li da laže?

Da li ti je Suzan rekla šta je još uspela da dovede u red, pored naše turneje? Mene. Ma nije ni pola sata prošlo kako smo se upoznale kada mi je rekla kako mi je i šminka, i odeća, i kosa i cipele, ma sve, sve mi je bezlično, sve. Rat se završio, reče, zar nisi čula?

Odvela me je kod Madam Helene na frizuru; sad je kratka i kovrdžava, a ne duga i suva. Čak mi je stavila i malo preliva – Suzan i madam su rekle da će mi to naglasiti zlatne pramenove u mojim „predivnim kestenjastim loknama”. Ali ja se ne dam prevariti; samo

su htele da mi prekriju sede (četiri ukupno, koliko sam ja izbrojala) što su počele da mi se prikradaju. Kupila sam i kremu za lice, jednu mirisnu kremu za ruke, novi ruž i uvijač za trepavice – svaki put kada ga koristim oči mi pobegnu u suprotne smerove.

Onda je Suzan predložila novu haljinu. Podsetila sam je da naša kraljica sa ponosom nosi svoju haljinu iz 1939. Samim tim, što ne bih i ja? Ona mi reče kako kraljica ne mora da impresionira nepoznate ljude, a ja moram. Osećala sam se kao da sam izdala i krunu i domovinu; nijedna pristojna žena ne nosi novu odeću – ali sve sam to zaboravila čim sam se pogledala u ogledalu. Moja prva nova haljina za četiri godine, i to kakva haljina! Ima boju zrele kruške, i divno se talasa dok se krećem. Prodavačica mi je rekla da je *šik* u Francuskoj, te da ću i ja biti ako je kupim. I ja sam je kupila. Nove cipele će morati da pričekaju, pošto sam na haljinu potrošila sve bonove koje sam mogla da razvučem na godinu dana. Pored Suzan, moje kose, mog lica i moje nove haljine, nisam više izgledala kao beživotna, zapostavljena tridesetdvođodišnjakinja. Izgledala sam kao živahna, blistava, *haute couture* (ako ovo nije francuski pridev, onda treba da bude) tridesetogodišnjakinja.

Povodom moje nove haljine i i starih cipela – zar ti nije čudno to što posle rata imamo stroža pravila štednje nego za vreme rata? Shvatam da stotine hiljada ljudi širom Evrope treba nahraniti, i skućiti i obući, ali lično mi ne godi što su mnogi od njih Nemci.

Još uvek nisam ništa smislila za knjigu koju želim da napišem. To počinje da me obeshrabruje. Imaš li neki predlog?

Pošto sam na Severu, barem po mojoj proceni, pozvaću Sofi u Škotsku. Jesi li primio kakve novosti od tvoje sestre? Tvog zeta? Tvog sestra?

Ovo je najduže pismo koje sam ikad napisala – ne moraš da odgovaraš u istom maniru.

Volim te,
Julija